

ІГОР КАНЬКОВСЬКИЙ

Хмельницький національний університет
м. Хмельницький

МОДАЛЬНІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФАХІВЦЯ: ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Сьогодення вимагає від вищої школи забезпечення індивідуалізації процесу підготовки фахівців. Ми переконані, що сенсорно-перцептивні переваги студента є вагомим складовим цього процесу. Вони зумовлені розвитком репрезентативних систем особистості – особливостей інтелектуального механізму прийому інформації із зовнішнього світу та трансформації її в розумові моделі і позначення словами¹. Через індивідуальну вибірковість до форм представлення пізнавального об'єкта і контролю його засвоєння лежить один із шляхів модернізації сучасної освіти. На цьому наголошують і основоположники нейролінгвістичного програмування Д. Гріндер і Р. Бендлер, вважаючи репрезентативну систему «важливою характеристикою пізнавальної сфери людини»².

Процес репрезентації починається з того, що людина сприймає реальність через п'ять основних сенсорних каналів введення. Кожний з цих ввходів має певну локалізацію в нашому мозку, куди й надходить інформація, де вона обробляється, записується, трансформується у щось відмінне від первісного подразника. Те, що ми дійсно сприймаємо, є моделями (репрезентаціями) зовнішніх стимулів, які впливають на свідомість через сенсорні канали введення. Усвідомлення реальності пов'язане з описом її словами, тому репрезентативна система створюється у результаті перекодування сенсорного досвіду (того, що індивід бачить, чує, відчуває) у слова. Перцепція здійснюється безперервно й одночасно через усі репрезентативні системи, але, оскільки діапазон сенсорно-перцептивних каналів через біологічні обмеження і умови розвитку формується різний, людина підсвідомо користується переважно одним основним вхідним каналом, тобто довіряє тій репрезентативній системі, яка в неї працює найбільш ефективно – ця система

¹ Бендлер Р. Магія в действии. Практические аспекты использования НЛП. – М.: Прозерпина, 1995. – С. 7.

² Ковалев С.В. НЛП педагогической эффективности / С.В. Ковалев – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. – С. 103.

є провідною. Саме в ній репрезентується більша частина суб'єктного досвіду.

У результаті інтенсивного використання, що має постійний, стійкий характер, людина безперервно вдосконалюється протягом усього життя. Її патерни звичайно бувають досить очевидними: одні люди буквально «бачать» те, що сприймають, інші «чують», треті «відчують». Використання провідної репрезентативної системи особливо виразно виявляється в напруженій для індивіда ситуації, оскільки ця система є єдиною, в якій людина проводить найбільшу кількість розмежувань, одержує найбільший ефект зовнішньої інформації. Отже, провідна репрезентативна система формує індивідуальну модель реальності, тому що розвинута більше за інші й використовується частіше та повніше.

Як відомо, на понятті репрезентативних систем побудована модель людського сприйняття. Згідно з цією моделлю «вся інформація, яку людина одержує із зовнішнього середовища, надходить до неї трьома каналах: візуальним (В) – те, що людина бачить, аудіальним (А) – те, що людина чує, і кінестетичним (К) – усе, що людина відчуває. До кінестетичного каналу відносять тактильні відчуття (відчуття шкірою), олфакторні (запах), густаторні (смак), пропріоцептивні (відчуття тіла) і вестибулярні (відчуття рівноваги). Також до кінестетичного каналу відносять власне відчуття, т.з. емоції. Це пояснюється тим, що емоції самі по собі не існують, вони мають які-небудь зовнішні прояви, як правило, пропріоцептивні (наприклад, страх може виражатися важкістю у ногах і прискореним диханням, хвилювання – як відчуття поколювання в животі і т.д.). Так, надійшовши через зовнішні органи чуття, інформація обробляється відповідною репрезентативною системою»³.

Останнім часом прийнято виділяти четверту репрезентативну систему – дігитальну (Д), яка оброблює значення слів та понять і відповідає за контроль мови. Інформація з навколишнього світу не тільки сприймається людиною, а й кодується в мозку у вигляді сенсорного досвіду.

Розподіл людей на групи за сприйманням інформації є дещо умовним. Наприклад, у Росії візуалів – 35%; кінестетиків – 35%; аудіалів – 5%; дігиталів – 25%. Для США цей розподіл виглядає дещо інакше: візували становлять 45%; кінестеики – 45%; аудіали – 5%; дігітали – 5%⁴.

Репрезентативна система впливає на режим роботи студента. Наша тривала педагогічна праця показала, що візували можуть думати відразу про багато речей, уявляти собі безліч картин, поєднувати їх, підлаштовувати що-небудь, додавати або змінювати. Їм легко змінювати свої внутрішні уста-

³ Бетти Лу Ливер. Обучение всего класса / Ливер Бетти Лу – М. : Знание, 1995. – С. 56.

⁴ Голованенко Є.О., Завгородній В.А., Кисельова Г.І. Індивідуалізація навчання РКІ з опорою на сенсорно-перцептивні переваги студентів// Вісник СумДУ. Серія: Філологія. – № 1. – 2007. – Том 1.– С. 124.

новки, змінюючи «картинку», сконструйовану завдяки взаємодії з консультантом. Аудіалам, що мислять лінійно, послідовний перехід від думки до думки в певному темпі, допоможе відчувати себе краще. Кінестетики, навпаки, орієнтуються не на плавне перетікання думок і образів, а на свої відчуття, інтуїцію, передчуття і тому подібне. Аби якось змінити їх світовідчуття, необхідно навчити більше довіряти своїм припущенням і передчуттям.

Тому процес підготовки фахівців у вищій школі, на нашу думку, повинен обов'язково враховувати репрезентативну систему студентів, щоб забезпечити їм однакові умови при навчанні. Викладачі мають пам'ятати одне важливе правило: те, що прийнятне для одного студента, для іншого може бути недоступним. Якщо про необхідність урахування модальності репрезентативної системи при формуванні знань у студентів сьогодні можна знайти окремі статті, то про те, що її необхідно враховувати і при контролі засвоєння навчального матеріалу, жодної.

Перші спроби побудови навчального процесу з урахуванням сенсорно-перцептивних преференцій здійснювалися ще в 60-х роках ХХ століття у США, Новій Зеландії та інших країнах. Ряд дослідників зробили вагомий внесок у впровадження індивідуалізації навчання студентів відповідно до розроблених стилів навчання, які ґрунтуються на модальності сприйняття інформації.

Питання про індивідуалізацію навчального процесу з урахуванням сенсорно-перцептивних преференцій студентів є в Україні новим, але останнім часом ним цікавляться все більше педагогів та науковців. Так, у 2007 році викладачі кафедри мовної підготовки іноземних студентів Сумського державного університету В. Завгородній, Є. Голованенко, Г. Кисельова досліджували цю проблему в галузі індивідуалізації вивчення російської та іноземної мов з урахуванням сенсорно-перцептивних преференцій студентів⁵.

Враховуючи те, що у вітчизняній педагогічній науці поняття «репрезентативна система» використовують не так часто, у статті зробимо спробу узагальнити інформаційний матеріал стосовно модальності репрезентативної системи людини й обґрунтувати необхідність її урахування в процесі підготовки фахівця й особливо під час контролю засвоєння знань.

Розподіл внутрішнього досвіду на чотири категорії (А, В, К, Д) називають розділенням на модальності. Виявлено, що в кожній людини перевагу має одна модальність. Відповідно до цієї переваги модальності вона і буде своєю поведінку. Для кожного типу характерні вживання специфічного набору слів, певні жести, міміка, поза тощо.

⁵ Голованенко Є.О., Завгородній В.А., Кисельова Г.І. Індивідуалізація навчання РКІ з опорою на сенсорно-перцептивні преференції студентів // Вісник СумДУ. Серія Філологія. – № 1. – 2007. – Том 1. – С. 123–129.

«Аудіал – людина, яка значною мірою орієнтується на те, що чує: музику, інтонації, тембр мови, на відміну від діджиталів, які більше орієнтовані на зміст мови. Представники аудіальної групи мають гострий слух і чудову пам'ять. Вони прекрасні слухачі, що запам'ятовують подробиці розповіді.

Візуал – людина, яка більш часто орієнтується на зір, ніж на відчуття і слух. Він дивиться співрозмовнику в очі, упевнений, що її слухають тільки тоді, коли на нього дивляться.

Кінестетик більше орієнтується на власні відчуття і переживання, ніж на слух і зір, тобто має більш розвинутий кінестетичний канал. Під час спілкування може не дивитися на співрозмовника, але буде постійно торкатися його рукою.

Дідітал – людина, яка більше орієнтується на зміст і внутрішній діалог. У нього сприйняття інформації відбувається в основному за допомогою логічного осмислення, за допомогою цифр, знаків, логічних доведень»⁶.

Оскільки переважна репрезентативна система є вродженою характеристикою людини, відмінність між візуалами, аудіалами, кінестетами і дідіталами помітна за зовнішніми ознаками. Так, спираючись на праці відомих спеціалістів у галузі нейролінгвістичного програмування Ф. Пуселік і Б. Люїс⁷, зазначимо:

- Візуали зазвичай стоять прямо з прямими плечима або спиною, причому шию тримають також прямо, відповідно до тіла. Коли вони йдуть, здається, що їх «веде підборіддя», а рухи візуально орієнтованої людини можна охарактеризувати як різкі або поривчасті. У типових візуалів ребра виділяються менше, ніж у людей інших категорій, і вони зазвичай дихають верхньою частиною грудної клітки.
- Типові кінестетики зазвичай мають значні розміри обхвату грудної клітки порівняно з індивідами інших категорій. Під час спілкування вони часто демонструють округлі плечі, а іноді просто нахиляються вперед, коли говорять або слухають. Кінестетики мають ребра, які більше виділяються порівняно з іншими категоріями людей і дихають нижньою частиною легень. Тональність голосу кінестетично орієнтованих суб'єктів узагальнено може бути представлена як м'яка і повітряна.
- Фізична конституція аудіалів тонка. Звичайна їх комунікативна поза – руки, складені на грудях, а голова нахилена вниз і в сторону, мовби слухає. Коли аудіали говорять, то приділяють велику увагу, ніж інші типи, саме аудіальній частині спілкування (інтонація, тон голосу, паузи). Щоб підтримувати контроль над відтворенням тональних аспектів своєї мови, вони потребують повного дихання. Саме тому в них, як правило,

⁶ Ковалев С.В. НЛП педагогической эффективности / С.В. Ковалев – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. – С. 103.

⁷ Пуселік Ф., Люїс Б. Магия нейро-лингвистического программирования без тайн. – СПб.: Изд-во «Петербург-XXI век», 1995. – 176 с.

грудна клітка ширша, порівняно з візуалами, і вони використовують легені частіше.

- Дігітали зазвичай розмовляють затиснутим, твердим і монотонним голосом, використовуючи верхню частину грудної клітки. Будова тіла схожа до кінестетів⁸.

Візуально орієнтовані люди часто характеризуються тонкими і стиснутими губами. Кінестети, навпаки, – повними і м'якими. Аудіали і дігітали різняться в цьому плані, але все ж таки мають більш тонкі й міцно стиснуті губи. Усе сказане Ф. Пуселік і Б. Люїс узагальнили в таблиці, яку наводимо і ми (таблиця 1).

Таблиця 1. Зовнішні ознаки різних груп модальностей

Патерни	Візуал	Кінестет	Аудіал	Дігітал
1	2	3	4	5
Поза	Пряма, розправлена, голова і плечі підняті	Викривлена, зігнута, голова і плечі опущені	Голова нахилена в бік	Схрещені на грудях руки, пряма осанка, піднята голова
Типи тіла і рухів	Руки скуті	Пухлий, округлий, м'який, рухи вільні, плавні	Руки то затиснуті, то вільні	М'яке, повне, рухи непластичні
Дихання	Високе грудне	Низьке	У повному об'ємі	Обмежений
Тональність, швидкість і сила голосу	Високий, чистий, швидкий, гучний	Низький, повільний, неприродні, м'який	Мелодійний, ритмічний	Монотонний, густий
Напрямок погляду	Над оточенням	Під оточенням	Очі опущені	Дивиться над натовпом

Джерело: Пуселік Ф., Люїс Б. Магія нейро-лінгвістического програмування без тайн. – СПб.: Изд-во «Петербург-XXI век», 1995. – 176 с.

Неврологічні дослідження засвідчують, що рухи очей по горизонталі і вертикалі виявляються пов'язаними з активацією різних частин головного мозку. Ці рухи називають латеральними очними рухами. У нейролінгвістичному програмуванні їх називають також очними сигналами доступу, тому що вони є візуальними сигналами, які дають змогу зрозуміти, як люди дістають доступ до інформації.

Існує певний внутрішній зв'язок між рухами очей і репрезентативними системами, оскільки одні і ті ж патерни виявляються поширеними в усьому

⁸ Ковалев С.В. НЛП педагогической эффективности / С.В. Ковалев – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. – С. 121.

світі. На рис. 1 зображено ключі виявлення репрезентативної системи людини за рухом очей⁹.

Зорієнтуватися у провідній модальності студента викладачеві допоможе аналіз слів, які той обирає для розмови. Якщо студент, для прикладу, говорить про «блискуче майбутнє», «яскраві перспективи», в нього провідна візуальна система. Аудіальній модальності відповідають слова і вирази на зразок: «монотонний», «приглушений», «говоріть голосніше», «обговоримо» та ін. До кінестетичних слів-образів можемо віднести такі: «недоречно торкнувся питання», «торкатись теми...», «м'яка поведінка», «грубо висловлюється», «тепло поставився», «холодно поглянув», «тисне на психіку», «тисне авторитетом» та ін. Отже, слова, які вказують на основну модальність людини, називають словами-предикатами¹⁰.

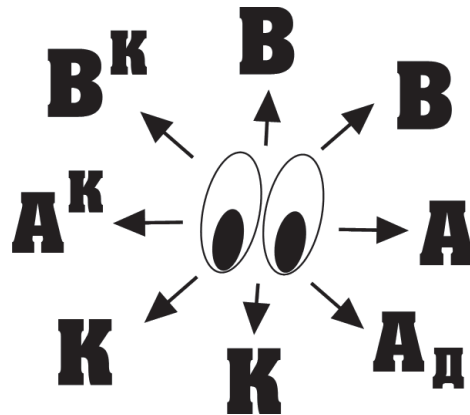

Рис. 1. Ключі очного доступу

З 2009–2010 навчального року у Хмельницькому національному університеті у процес підготовки інженерів-педагогів запроваджено систему методів навчання, що підвищують пізнавальну активність студентів з урахуванням сенсорно-перцептивних преференцій, які були запропоновані для вищої школи Г.М. Муртазіним¹¹. Йдеться про аудіальні методи – метод дискусії, метод проблемного питання, метод евристичної (пошукової) бесіди; візуальні методи – частково-пошуковий демонстраційний метод; кінестетичні методи – метод моделювання, метод визначення натурального об'єкта «всліпу»; аудіовізуальні методи – частково-пошуковий демонстраційний метод роботи з екранними посібниками, метод мультимедійної лекції; візу-

⁹ Верман О. Нейролінгвістичні засоби впливу у виборчій компанії / О. Верман // Політична психологія. – 2003. – № 5. – С. 10.

¹⁰ Коннор Д., Сеймор Д. Введение в нейро-лингвистическое программирование. – Челябинск, 1997. – 285 с.

¹¹ Некоторые подходы к классификации методов обучения. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.openclass.ru/blogs/46938>

ально-кінестетичні методи – метод спостереження, метод самостійної роботи з дидактичними матеріалами; аудіально-кінестетичні методи – метод самостійної роботи з підручником, дослідницька робота з літературою; аудіовізуально-кінестетичні методи – метод самостійного вирішення розрахункових або логічних задач, метод опорних сигналів тощо.

У повсякденній роботі зі студентами ми намагаємося дотримуватися правил, які були рекомендовані фахівцями в галузі нейропрограмування: «візуалу необхідно дозволити тримати біля себе аркуш паперу, на якому він під час осмислення й запам'ятовування матеріалу може креслити, малювати тощо; не треба робити зауваження аудіалу, коли той у процесі запам'ятовування тихенько говорить чи рухає губами, йому так легше запам'ятовувати матеріал та виконувати завдання; кінестетика не можна змушувати довго сидіти не рухаючись; обов'язково слід надавати йому можливість моторної розрядки (виконання записів або схем на дошці, надання допомоги викладачеві при демонструванні наочності або проведенні експерименту); запам'ятовування матеріалу в нього краще відбувається під час руху; спілкуючись з візуалом, використовуйте слова, що описують колір, розмір, форму, місцерозташування; на дошці підкреслюйте різнокольоровою крейдою різні пункти чи аспекти змісту; використовуйте схеми, таблиці, наочні посібники тощо; пояснюючи матеріал аудіалу, використовуйте вібрації голосу (інтонації, паузи, висота), відображаючи тілом ритм мовлення (особливо головою) зі швидкістю, характерною для цього типу сприйняття; для кінестетика є дуже важливими жести, дотики і типова для них повільна швидкість розумових процесів; пам'ятайте, що кінестетик навчається за допомогою м'язової пам'яті і т.д.»^{12, 13}.

Наші спостереження показали, що у процесі навчання «візуалам» важливо забезпечити хороше освітлення робочого місця; «аудіалам» – тишу під час занять; «кінестетикам» – комфорт. Це суттєво впливає на ефективність їхньої роботи. З'ясовано, що різні репрезентативні системи потребують особливої організації контролю навчальних досягнень студентів. Результати опитування студентів 1–5 курсів спеціальностей «Технологічна освіта» та «Професійна освіта» Хмельницького національного університету дали нам підстави для висновку про те, що представники кожної репрезентативної системи надають перевагу відповідним засобам контролю (таблиця 2).

¹² Калинина Н.В., Лукьянова М.И., Барбитова А.Д. Психологические аспекты индивидуального подхода к школьникам в процессе обучения: Методические рекомендации для учителей и школьных психологов. – Ульяновск: ИПК ПРО, 1999. – 52 с.

¹³ Гриндер М. Исправление школьного конвейера или НЛП в педагогике. – М.: Высоковская типография, 1995. – 84 с.

Таблиця 2. Бажані контрольні засоби для студентів різних репрезентативних систем

Візуали	Аудіали	Кінестети	Дігітали
Письмова контрольна робота	Педагогічний (техніко-технологічний) диктант	Розрахунково-графічна робота	Складання і презентація структурно-логічних схем
Тести	Колоквіум	Виконання завдань робочого зошита	Складання і вирішення кросвордів
Написання есе	Дискусія	Визначення і опис об'єкта пізнання «всліпу» («чорний ящик»)	Складання порівняльних і узагальнюючих таблиць
Розробка і презентація опорних конспектів	Дидактичні ігри		Розробка і презентація мультипрезентацій
Укладання глосарію	Підготовка повідомлення і виступ з ним	Підготовка і захист реферату	Складання метаплану та його захист

Джерело: опрацювання автора.

Отже, можна зробити **висновок:** модальність сприйняття інформації є вагомим складовим процесом індивідуалізації навчання. Її важливо враховувати не тільки під час ознайомлення студентів з теоретичним матеріалом різних дисциплін, а також у процесі проведення контрольних заходів.

Ігор Каньковський

МОДАЛЬНІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФАХІВЦЯ: ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Резюме

Розглядається репрезентативна система як важлива характеристика пізнавальної сфери людини. Розкривається вплив репрезентативної системи на режим роботи студентів. Подані рекомендації щодо здійснення навчального процесу та проведення контролю знань з урахуванням провідної модальності студентів.

Ключові слова: модальність, група модальностей, ознаки модальності, сприйняття, сенсорно-перцептивні преференції, репрезентативна система, професійна підготовка фахівця, контроль знань.

Igor Kańkowski

**MODALNOŚĆ PERCEPCJI INFORMACJI
O SPECJALISTACH: DOŚWIADCZENIE WYKORZYSTANIA
W PRZYGOTOWANIU ZAWODOWYM**

Streszczenie

W tekście prezentowany jest system reprezentatywny jako ważna charakterystyka sfery poznawczej człowieka. Omawia się wpływ systemu reprezentatywnego na pracę studentów. Podano rekomendacje dotyczące procesu kształcenia oraz przeprowadzenia kontroli wiedzy z uwzględnieniem przewidywanej modalności studentów.

Słowa kluczowe: modalność, grupa modalności, cechy modalności, percepcja, system reprezentatywny, przygotowanie zawodowe fachowców, kontrola wiedzy.

Ihor Kankovskyj

**CONSIDERATION OF MODALITY OF PERCEPTION INFORMATION
IN PROFESSIONAL TEACHER TRAINING PROCESS**

Summary

The representative system as an important characteristic of person's cognitive ability is studied. The influence of the representative system on students' routine is shown. The recommendations of realizing educational process and checking knowledge taking into consideration leading student modality are given.

Keywords: modality, the group of modality, marks of modality, perception, sensorial preference, representative system, professional teacher training, control of knowledge.